

**Davor Žic, *Kastav: monografija*,
Naklada Val d. o. o. – Grad Kastav, Rijeka – Kastav,
2024., 181 stranica. ISBN 978-953-8180-25-5**

Grad Kastav je u ožujku 2025. godine predstavio dugo-očekivanu monografiju o bogatoj kastavskoj povijesti i kulturnoj baštini. Ovdje nije riječ o klasičnoj monografiji kakve smo navikli vidjeti, već se otišlo korak dalje, a to je stvaranje publikacije koja je uistinu namijenjena široj publici te je s tim ciljem posebno priređena. Davor Žic potpisuje autorstvo teksta koji je priredio smišljeno koristeći povijesne izvore, a opet je na jednostavan i razumljiv način sažeo bogatu povijest Kastavštine, njezine posebnosti, život, kulturu i običaje. Tekstove paralelno prati prijevod na engleski jezik, što proširuje krug korisnika, a svakako može biti korisno turistima koji posjećuju Kastav.

Monografiju je pripremio iskusni riječki izdavač Dragan Ogurlić sa svojom Nakladom Val koja je poznata po svojem kvalitetnom izdavaštvu. I ovoga je puta izlaskom monografije Kastva opravdano povjerenje dano izdavaču koji nije imao nimalo lak zadatak usklađivanja rada svih suradnika te vizualnoga priređivanja izdanja koje prati sadržaj teksta.

Korišten je slikovni materijal iz arhivā TZ-a Kastav, Nikole Cvjetovića, Deana Jurčića, Andreja Gherliza, Arsena Miletića, Roberta Kalčića, Marka Gracina, Petra Kurschnera ml., Damira Zamaklara, *Glasa Kastavskoga* te Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka.

Uz korištenje arhivskih fotografija, posebnu pažnju zauzimaju one nastale baš za monografiju koje je izradio poznati riječki fotograf Petar Fabijan. Njegov se trud ogleda u detaljima te pejzažima Kastva koje je pratio tijekom vremena. U fotografijama eksterijera dominiraju ljudi, što daje posebnu draž jer, upravo dok čitamo monografiju i proučavamo fotografije, nameće se uvijek pitanje „Što je jedan grad bez svojih stanovnika?“

Za grafičko oblikovanje i pripremu za tisak zadužen je bio Studio Sonda iz Vižinade, stvorivši posebnu monografiju kakvu nije uobičajeno vidjeti. Prvotno bismo na naslovnoj stranici očekivali neku posebnu fotografiju Kastva ili neku njegovu vedutu iz prošlih dana, no i ovdje su pokazane domišljatost u jednostavnosti i originalnost. Bez opterećivanja korica, ispisan je naslov *Kastav*, a dinamika je postignuta pomnim odabirom više boja i više vrsta papira, što se nastavlja u cijeloj monografiji. Time je postignut efekt iznenađenja koji čitatelja poziva da zaviri i otkrije što je ispod korica te da uroni u bogatu kastavsku šetnju, od prošlih dana sve do danas.

Monografija započinje uvodnim tekstom Kastavcima poznatoga naslova – *Grad na brege*. Taj naslov ocrtava smještaj grada, ali i njegovo jezično bogatstvo čakavskoga dijalekta. Tu su predstavljene osnovne informacije o smještaju i položaju grada. Tekstovi prate kronološki slijed od samih povijesnih početaka grada.

Naslovi svakoga pojedinog poglavlja donose se na zanimljiv, razigran način te se tako izbjeglo ustaljeno stručno i historiografsko nazivlje koje bi u ovome slučaju samo dodatno opteretilo tekst. Monografija je podijeljena na sedam glavnih poglavlja u koja su uvrštena potpoglavlja koja pobliže čitatelju prikazuju određenu temu. Poglavlja se nižu sljedećim redom: *Kastav prije Kastva*, *Kastav bogate tradicije*, *Kastav narodne svijesti*, *Kastav naprednih ideja*, *Kastav vrijednih ljudi*, *Kastav sadašnjosti i budućnosti* te *Kastav između legende i stvarnosti*.

Domišljatost autora ogleda se i u spajanju povijesnih činjenica pomoću priča, kao, primjerice, u dijelu *Lovci na jelene*, gdje se kroz priču o jednoj obitelji prvih stanovnika Kastavštine smještenih u pećini objašnjava prvotno naseljavanje područja današnjega Kastva. Tu se spominje i Šparožna jama, koja je ujedno bila jedna od prvih turističkih atrakcija u začetcima turizma u gradu. *Izgubljeni grad* još jedan je od podnaslova ove monografije, gdje autor, s obzirom na manjak povijesnih izvora, propituje sam nastanak grada, nadovezujući se na predmete iz brončanoga doba koji se čuvaju u Muzejskoj zbirci Kastavštine. Na kraju toga poglavlja nezaobilazno je spomenuti jednu od posebnosti i važnosti Kastva, a to je smještaj *na sjecištu povijesnih tokova*, kako je naglašeno u naslovu toga dijela monografije. Tu čitatelj dobiva kratak pregled razvoja grada od jantarnoga puta s Baltika, preko antičkih vremena Vije Publice i Liburnijskoga limesa, do grofova Devinskih koji su bili jedni od srednjovjekovnih vladara grada. Na kraju prvoga dijela monografije donosi se teorija postanka imena grada Kastva.

Sljedeće poglavlje koje prikazuje Kastav i njegovu bogatu tradiciju donosi zanimljivosti o događajima i činjenicama zbog kojih je taj grad uistinu poseban. Središnji je događaj u Kastavštini, zasigurno poznat i šire, Bela nedeja, na što nas upućuje podnaslov *Beli dan*. Taj događaj autor postavlja kao okosnicu tradicije i središnju manifestaciju u gradu. Tu je napravljena poveznica i sa sljedećim dijelom, a to je *Zakon i red*, koji se odnosi na ono što je uistinu bilo vrijedno u nekađšnjoj Kastavskoj gospoštiji, a to je Kastavski statut iz 1400. godine ili, kako ga po njegovu originalnom naslovu nazivamo, *zakon (Zakon grada Castua od letta 1400.)*. Tu se spominju i kula Žudika i s njom povezana priča o osuđenima zbog vješticearenja. Posljednja tema u tome dijelu, *Kastavština kao ostavština*, donosi

kratak povijesni pregled vremena nakon dolaska Habsburgovaca u posjed Gospoštije pa do obračuna Kastavaca s kapetanom Francescom (Franjom) Morellijem koji nije poštivao pravice iz zakona. Tradicija se ne može završiti bez spomena zvončara Kastavštine, kojima autor i fotograf posvećuju posebnu pažnju.

Kastav narodne svijesti donosi pregled začetaka preporodnih ideja od kojih su mnoge krenule upravo iz Kastavštine prema cijelome Kvarnerskom zaljevu i istarskome poluotoku. *Sastanak pod milim nebom*, kako se imenuje jedan od najvažnijih događaja iz toga perioda, odnosi se na Prvi tabor Hrvata Istre i kvarnerskih otoka održan na brijegu Sveti Mihovil ispred istoimene crkvice 21. svibnja 1871. godine. Uz glavni tekst navedene teme, spomenute su graditeljska i sakralna baština Kastva i Kastavštine. Iz toga je razdoblja nezaobilazno spomenuti jednu od najpoznatijih kastavskih krilatica koja je navedena u podnaslovu: „Složimo se!”, koja je povezana s osnivanjem Kastavske čitalnice 1866. godine kao središnjega mjesta razvoja i širenja preporodnih ideja u tome dijelu Monarhije. Ostaje i spomen na Drugi tabor održan uoči četrdesete obljetnice prvoga. Kako ovo poglavlje završiti, nego *Istarskim trolistom*, kastavskim preporoditeljima na prijelazu 19. u 20. stoljeće: Vjekoslavom Spinčićem, Matkom Mandićem i Matkom Laginjom, čije biste danas stoje u kastavskoj Aleji velikana.

U dijelu monografije naslova *Kastav naprednih ideja* donosi se pregled turbulentne povijesti i događaja iz prve polovine 20. stoljeća. *Porta della patria*, jedan od zanimljivih podnaslova, evocira događaje nakon propasti Monarhije i završetka Prvoga svjetskog rata, kada Kastavština biva podijeljena između dvaju kraljevstava: Kraljevine Italije te Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. Kraljevine Jugoslavije). Upravo je ta talijanska sintagma s jedne od graničnih stražarnica sa Spinčićeva brega, kuda je prolazila onodobna Rapalska granica, uzeta kao naslov teme. Tu se spominje jedan od najaktivnijih načelnika Kastva, Kazimir Jelušić, koji svoju vladavinu i život završava upravo dolaskom granice u Kastavštinu. Sljedeća se tema podnaslova *Krvavi tragovi* nastavlja na događaje u Kastavštini u vihoru Drugoga svjetskog rata, sveopće talijanizacije područja te fašističke okupacije koju će nakon 1943. godine zamijeniti ona nacistička. O žrtvi i otporu Kastavaca, koji usprkos odvođenjima u logore aktivno sudjeluju u partizanskome pokretu, svjedoči spomenik partizanu podignut u Rubešima. Poglavlje završava potpoglavljem *Grad lijepoga življenja* koje govori o administrativnome uređenju u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, u kojoj je Kastav bio u sastavu tadašnje Općine Rijeka, da bi završetak Domovinskoga rata dočekao kao samostalna općina, a od 1997. postaje grad. Ne može se ne spomenuti svesrdni obol Kastavaca Domovinskomu ratu, koji su se borili uglavnom kao pripadnici 111. i 128. brigade. Pored župne crkve podignut je križ kao vječni spomen na nestale i poginule branitelje, Kastavce Emila Miftarevića, Rudolfa Duplišaka, Slobodana Matića, Brunu Prpića i Milu Vučetića, koji su položili živote za obranu domovine. Grad Kastav razvio se u gospodarsko i kulturno središte s mnogobrojnim kulturno-umjetničkim programima, poput *Kastavskoga kulturnog leta*, *ČAnsonfesta*, *Jerry Ricks Blues Festivala* i dr.

Kastav vrijednih ljudi posvećen je svim Kastavcima koji su na određenome prostoru i u određenome vremenu doprinijeli svojem kraju. Jedan od podnaslova, *Majstori zanata*, započinje slikovitom pričom iz kovačnice koja nam prikazuje Kastav kao naširoko poznato središte obrtnika i trgovaca. Delavska škola osnovana 1885. godine bila je središte školovanja klesara, tesara, bravara, zidara, kovača i drugih. Danas spomen na kastavsko obrtništvo živi u malim privatnim zbirkama. Sljedeći je podnaslov, bez kojega Kastav ne bi bio Kastav, *Vino i umjetnost*, povezan tradicijski sa slikarima fresaka iz druge polovine 15. stoljeća, Ivanom i Vincentom iz Kastva, koji su svoje umijeće ostavili u crkvama hrvatskoga i slovenskog dijela Istre. Tradicijom se s Kastavštinom povezuju i vinarstvo i proizvodnja vina belice. Udruga prijatelj, ruž, grozija i vina *Belica* uspjela je očuvati tu tradiciju i obnoviti nasade vinograda, a o vinogradarstvu svjedoči i muzejski postav u Kući belice. Na kraju toga poglavlja dočekuje nas podnaslov *Meštiri duha i ideja*. Riječ *meštar* ima dvojako značenje: to je i zanatlija, ali i učitelj. Kastav je sa svojim školstvom od prve pučke škole 1770. godine, preko Delavske škole pa do otvorenja Učiteljske škole, uistinu bio središte školovanja i rasadnik mnogih učiteljica i učitelja.

Monografija u svojem pretposljednem poglavlju spominje *Kastav sadašnjosti i budućnosti*, povezujući se s prošlošću, ali s naglaskom na današnja dostignuća u gradu. Spominje se četvero gradonačelnika koji su upravljali gradom, od Sonje Brozović Cuculić, Deana Jurčića i Ivice Lukanovića do četvrtoga, Mateja Mostarca, koji je sa svojim suradnicima u sadašnjemu mandatu gradonačelnik i inicijator izdavanja ove monografije. U tome se razdoblju mnogo radilo na komunalnoj infrastrukturi, obnovi spomenika kulture poput Crekvine te izgradnji novih objekata poput sportske dvorane *Matija Katalinić* i drugih za grad važnih objekata. Kastav je i gospodarsko središte zaleđa Rijeke, što je i navedeno u dijelu o gospodarstvu, gdje je istaknut podatak iz 2020. godine da na području Grada djeluje 470 poduzetnika. Nakraju se ističu ugodnost današnjega života Kastavaca u njihovu gradu zahvaljujući navedenim napretcima, kao i brojka od 10 500 stanovnika na 11 000 kvadratnih kilometara administrativnoga područja.

Monografija završava poglavljem *Kastav između legende i stvarnosti*, naglašavajući bogatu nematerijalnu baštinu u obliku mnogobrojnih kastavskih legendi. Za tu su priliku odabrane one najpoznatije, kako domaćima, tako i šire, a to su legenda o kapitanu Morelliju i o kletvi za Crekvinu.

Kako je i rečeno na predavljanju monografije, o njoj se dugo promišljalo i dugo je se stvaralo da bi nastala upravo takva kakva je prezentirana široj publici. Želja svih suradnika i predstavnika gradske uprave bila je da svaka kuća Kastavštine posjeduje ovo djelo. Ono nije samo jedna od monografija koju bismo uvrstili u stručnu literaturu, nego je monografija za sve koji uistinu žele uroniti u Kastav koji je bio važan u prošlosti, važnost ostvaruje u sadašnjosti, a s važnošću ide i u budućnost.